Valiokunnan lausunto PeVL 18/2026 vp– K 20/2025 vp

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Sivistysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025 (K 20/2025 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sivistysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- hallitussihteeri Pamela Sarasmo, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Matti Jutila, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- puheenjohtajan sijainen Tuomas Aslak Juuso, saamelaiskäräjät
- kieliturvasihteeri Anne Kirste Aikio, saamelaiskäräjät
- pääsihteeri Christina Gestrin, Svenska Finlands folkting

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

(1) Valtioneuvosto antaa kielilain 37 §:n mukaan vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä.

(2) Kielilain nojalla annettavan kertomuksen (jäljempänä myös kielikertomus) tulee siten koskea paitsi Suomen kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, myös muita kieliä, joihin perustuslain 17 §:n 3 momentissa viitataan. Nyt annetussa kielikertomuksessa käsitellään lisäksi muun muassa romanikieleen, karjalan kieleen, tataarin kieleen ja jiddišin kieleen liittyviä kysymyksiä.

(3) Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan lailla. Julkisen vallan on saman momentin mukaan huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain säännös edellyttää paitsi suomen ja ruotsin kielen

muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista. Säännöksellä on merkitystä esimerkiksi yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (HE 309/1993 vp, s. 65). Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään saman momentin mukaan lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan 17 §:n 3 momentin mukaan niin ikään lailla. Kielikertomuksessa tarkastellaan siten oikeudellisesti keskenään erilaisessa asemassa olevia kieliä.

(4) Kertomuksessa on käsitelty omana jaksonaan digitalisaatiota. Perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2021 kielikertomuksesta antamassaan mietinnössä, että kielilaista, saamen kielilaista ja viittomakielilaista seuraavat velvoitteet on otettava huomioon luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Valiokunta piti tärkeänä, että kielelliset perusoikeudet otetaan huomioon palvelujen kehittämisen alkuvaiheesta alkaen ja että digitaalisia palveluita kehitetään rinnakkain eri kieliversioina (PeVM 5/2022 vp, kappale 5). Valiokunta kiinnittää edelleen huomiota tähän seikkaan (ks. myös PeVM 11/2021 vp, kappaleet 8—10, PeVL 59/2025 vp, kappaleet 22—23, PeVL 60/2025 vp, kappaleet 14—16). Valiokunnan mielestä valtioneuvoston tulee arvioida, pitäisikö nimenomaista kielellisiä oikeuksia koskevaa sääntelyä sisällyttää sääntelyyn sähköisistä palveluista. Lähtökohtaisesti valiokunta pitää tervetulleena, että teknologian ja tekoälyn kehitys tuo uusia mahdollisuuksia myös kielellisten oikeuksien turvaamiseen.

(5) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota myös kielellisten oikeuksien toteutumiseen suurien hallinnollisten uudistusten yhteydessä. Perustuslain 122 §:n 1 momentin mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslakivaliokunta on käytännössään korostanut sitä, että viranomaisten toimialueita ja toimipaikkoja järjestettäessä huolehditaan asianomaisen viranomaisen tarjoamien palvelujen saatavuudesta sekä perustuslain 17 §:ssä turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta (PeVL 29/2006 vp, PeVL 42/2006 vp). Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi valtion aluehallintouudistusta koskevaa lainsäädäntöä arvioidessaan pitänyt tärkeänä, että valtioneuvosto seuraa ja arvioi uudistuksen toimeenpanon vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen ja ryhtyy tarvittaessa vaadittaviin toimiin varmistaakseen näiden oikeuksien toteutumisen (PeVL 17/2025 vp, kappaleet 29—37).

(6) Kertomuksessa on käsitelty erikseen myös oikeuslaitosta, keskittyen merkittävästi erityisesti käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutuksiin kielellisten oikeuksien kannalta. Perustuslakivaliokunta katsoi arvioidessaan hallituksen esitystä eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta, että käräjäoikeuksien yhdistämisellä ja lainmuutoksiin liittyvällä alemman asteisella sääntelyllä on vaikutuksia kielellisten oikeuksien ja erityisesti ruotsinkielisten tuomioistuinpalveluiden kannalta (PeVL 12/2017 vp). Vaikutukset voisivat olla oikeuksien toteutumisen kannalta myös kielteisiä. Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota etenkin kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen vahvasti ruotsinkielisillä alueilla. Kielellisten oikeuksien toteutumisesta tulee valiokunnan mukaan huolehtia käräjäoikeuksien toimipaikoista päätettäessä. Perustuslakivaliokunta korostaa kielellisten

oikeuksien toteutumisen seuraamisen tärkeyttä ja näiden oikeuksien huomioimista oikeuslaitosta kehitettäessä.

(7) Kertomuksessa on omana jaksonaan käsitelty myös kaksikielisiä hyvinvointialueita ja muun muassa sitä, miten oman kielen käyttäminen toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa. Perustuslakivaliokunta on korostanut sitä, että kieli ja potilaan tarve tulla ymmärretyksi on tärkeä osa potilasturvallisuutta (PeVL 63/2016 vp). Se on myös edellytys potilaan itsemääräämisoikeuden ja tiedonsaantioikeuden toteutumiselle. Valiokunta korostaa tämän seikan perustavuutta ja kiinnittää huomiota siihen, että valiokunnan käsityksen mukaan haasteita erityisesti terveydenhuollon asiakastilanteissa liittyy myös suomen kielen käyttämiseen.

(8) Kertomuksessa käsitellään erikseen myös Suomen kansalliskielten tilannetta ja tältä osin varsin laajasti myös opetukseen liittyviä kysymyksiä. Kertomuksessa tuodaan esiin Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvitys. Siitä käy valiokunnan käsityksen mukaan ilmi, että korkeakouluissa englanti on korvannut suomen kieltä joissakin toiminnoissa ja heikentänyt erityisesti suomenkielisen opetuksen saatavuutta ja tutkimuksen mahdollisuuksia. Englannin kielen lisääntynyt käyttö näkyy selvityksen mukaan myös ruotsinkielisissä korkeakouluissa. Perustuslakivaliokunnan mielestä kuvattua kehityskulkua voidaan voimassa oleva lainsäädäntökin huomioiden pitää ongelmallisena. Valiokunta kiinnittää tältä osin huomiota myös kansalliskielistrategiaan, jossa suomen kielen osalta päätavoitteena on kielen käyttöalan kaventumisen estäminen.

(9) Kertomuksessa on useissa kohdin käsitelty viittomakielisten ja myös erikseen suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen asemaa. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan suomenruotsalaisista viittomakielisistä oppimateriaaleista on pulaa. Tähän olisi perustuslakivaliokunnan mielestä myös valtioneuvoston piirissä syytä kiinnittää huomiota.

(10) Myös saamenkielisten asemaa on kertomuksessa käsitelty monin paikoin. Perustuslakivaliokunnan saaman selvityksen valossa saamen kieliä taitavien ammattilaisten puute eri aloilla muodostaa tältä osin merkittävän ongelman kielellisten oikeuksien toteutumiselle. Valiokunta pitää tärkeänä, että tähän pyrittäisiin mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman tehokkaasti vaikuttamaan.

(11) Hallintolain 9 §:n mukaan viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Kertomuksen mukaan 632 000—812 000 ihmistä eli 11—14 prosenttia väestöstä tarvitsee selkokieltä. Kuten kertomuksessa on tuotu esiin, voi selkokielen kohderyhmille asiointi viranomaisten kanssa olla hyvin vaikeaa, jolloin selkeä yleiskieli ei riitä, vaan asioiden ymmärrettävyys vaatii selkokielen käyttöä. Perustuslakivaliokunta pitää hyvänä, että oikeusministeriö on katsonut aiheelliseksi käsitellä kertomuksessa lyhyesti myös selkokieltä ja sen käytön edistämistä valtionhallinnossa. Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota myös tarpeeseen edistää selkokieltä muissakin julkisen hallinnon järjestämissä palveluissa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Perustuslakivaliokunta esittää,

että sivistysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 27.3.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Heikki Vestman kok
varapuheenjohtaja Onni Rostila ps
jäsen Fatim Diarra vihr
jäsen Hannu Hoskonen kesk
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Teemu Keskisarja ps
jäsen Johannes Koskinen sd
jäsen Jarmo Lindberg kok
jäsen Mats Löfström r
jäsen Mira Nieminen ps
jäsen Karoliina Partanen kok
varajäsen Markku Eestilä kok
varajäsen Saku Nikkanen sd
varajäsen Henrik Vuornos kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Johannes Heikkonen